

Осылайша, Қазақстанда шағын бизнесті дамытудың келесі перспективаларын анықтауға болады:

- бизнесті жеңілдетілген несие мөлшерлемелері бойынша қаржыландыру;
- басым салаларды инвестициялау;
- экспортқа бағдарланған өндірістерді қолдау.
- бизнес инфрақұрылымын дамыту;
- жаңа бизнес-бастамаларды қолдау.

Кәсіпкерлер тарапынан Қазақстанда бизнесті дамыту үшін олардың жобаларға белсенді қатысуы, инновациялық қызметті дамытуға ынтасы мен ұмтылуы талап етіледі.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Дүйсенбаев К.Ш. «Кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдау», Оқу құралы, 2021 ж. - 24б.
- 2 Есентүгелов А. «Экономика өркендетуге бет алды» // Ақиқат, 2019 ж, №5. 46-49 б.
- 3 Мейірбеков А.Қ. «Кәсіпорын экономикасы», оқу құралы, Алматы: экономика, 2018 ж. 5б.

Кең таралған пайдалы қазбаларды геологиялық зерттеуді, барлауды және өндіруді мемлекеттік реттеу жай-күйіне шолу

О.Ж. Едигеев

Басқару институты, «Мемлекеттік саясат» мамандығы бойынша 2 курс магистранты
os.edigeev@mail.ru

Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы,
Астана қаласы

Түйіндеме: берілген мақалада кең таралған пайдалы қазбаларды геологиялық зерттеуді, барлауды және өндіруді мемлекеттік реттеу жай-күйі сипатталған.

Кең таралған пайдалы қазбаларды геологиялық зерттеуді, барлауды және өндіруді мемлекеттік реттеудің ағымдағы жағдайы және мемлекеттік қолдау тетіктері, соған қатысты ұсыныстар көрсетілген. Жер қойнауын игеруде және өндіру барысындағы экологиялық талаптарды сақтау бойынша ұсыныстар берілген.

Кілт сөздер: кең таралған пайдалы қазбаларды геологиялық зерттеуді, барлауды және өндіруді мемлекеттік реттеу, экология, жергілікті атқарушы орган.

Мақала мәтіні Шетпе ауылы маңынан құрылыс тасты (щебень) өндіру бойынша тақырыптың өзектілігі.

Маңғыстау ауданы, Шетпе ауылы маңынан құрылыс тасты (щебень) өндіру, Ақтау қаласы құрылысының қажеттілігін өтеу мақсатында бұдан 50 жылдай бұрын басталған.

Қазіргі кезде, облыс аумағындағы транспорттық логистиканың, құрылыс саласының қарқынды дамуына байланысты құрылыс тасына деген сұраныс артып, аталған аумақта бірнеше ондаған карьерлер пайда болды.

Кен орнының қарқынды игерілуі, 2012-2014 жылдан, Бейнеу-Ақтау, Ақтау-Жаңаөзен республикалық деңгейдегі тас жолдарының құрылысына, облыс аумағында құрылыс саласының дамуына байланысты болып отыр. Кен орнын қарқынды игерудің салдары, шаң тозанның көбеюіне, тас уату үшін жарылыстардың жиілігіне әкеліп соғуда. Өз кезегінде шаң тозандар, жарылыстар ауыл тұрғындарына қолайсыз жағдайлар туғызуда.

Осыған байланысты облыс, аудан әкімдігімен 2020 жылдың басынан бастап, шаң тозаң әсерін төмендетуге, сонымен бірге карьерлердің жұмыстарын реттеуге, мемлекеттік

бағдарламалардың аясында жүргізіліп жатырған құрылыстарға кедергі келтірмеуге бағытталған шаралар алынууда.

Талқылау және қорытындылар

Жоғарыда көрсетілген мәліметтерге сәйкес, елімізде кең таралған пайдалы қазбаларды геологиялық зерттеуді, барлауды және өндіру саласының ағымдағы жағдайы және даму перспективасы жаман емес. Алайда, экономиканың тұрақты дамуына, бюджет түсімдерін азайтпай, өндірісті тоқтатпай тиісті іс шараларды алу, сонымен қатар жергілікті тұрғындар арасында наразылық көңіл күйлерді болдырмауды, экологиялық және өндірістік қауіпсіздік салдарын алдын ала жұмыс жасау үшін әлде де мемлекет пен бизнес ортасы тарапынан көптеген жұмыстар жүргізу қажет. Нақты айтқанда келесі бағыттарда жұмыстарды жандандыру қажет: Маңғыстау облысының Маңғыстау ауданына қарасты аумақта кең таралған пайдалы қазбаларды өндіру барысында орын алып жатырған мәселелер бойынша жұмыстар негізге алынуы керек. Сонымен қатар барлау және өндіру саласында келесідей ұсыныстар келтірілді.

Маңғыстау облысы тұрғындарымен жерқойнауын пайдаланушылар арасындағы орын алып жатырған мәселелерді түсіндіру және әлеуметтік шиеліністің алдын-алу мақсатында жасақталған кең таралған пайдалы қазбаларды ресімдеу және игеру кезіндегі алгоритмімен және одан туындайтын қабылдануы қажет нормативтік құқықтық актілер бойынша келтірілген ұсыныстар

- Пайдалы қатты қазбаларды барлауға арналған лицензия беру алгоритмі
- Кең таралған пайдалы қазбаларды өндіруге лицензия беру алгоритмі
- Жерді табыстау және оның пайдаланылуын бақылау тәртібі
- «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Қазақстан Республикасы кодексінің талаптарына сәйкес:

Кәсіпкерлердің пайдалы қазбаларды карьерлерден өндіру барысында, қоршаған ортаны қорғауға бағытталған заң талаптарын бұзуына байланысты, елді мекендер аймағында шаң тозаңның көтерілуі экологиялық жағдайдың нашарлауы бірнеше жылдардан бері халықтың наразылығын тудырғанына байланысты, «Карьерлерді пайдалануға беру және рекультивациялық жұмыстар бойынша қабылданып жатқан шаралар туралы» облыс көлемінде кәсіпкерлерге пайдалы қазбаларды барлау және өндіруге берілген кәсіпкерлер тарапынан міндеттемелерін орындау, келісім-шарттары аяқталған уақытта жер учаскелерін қалпына келтіріп, мемлекетке кері қайтару бойынша жұмыстарды қадағалау мақсатында, жұмыстарды үйлестіру үшін нақты алгоритм дайындау және қолданыстағы заңнамаға өзгеріс енгізу бойынша келесідей ұсыныс келтірдім.

«Жер қойнауы және жер қойнауын пайдалану туралы» ҚР Кодексіне сәйкес, кең таралған пайдалы қазбаларды өндіру жөніндегі операцияларды реттеу мен мемлекеттік бақылауды және кең таралған пайдалы қазбаларды өндіруге арналған лицензиялар шарттарының сақталуын бақылауды облыстың, республикалық маңызы бар қаланың, астананың тиісті жергілікті атқарушы органы жүзеге асырады делінген.

Қазіргі уақытта, жер қойнауын барлауға арналған лицензияны беру, оның қорларын бекіту жұмыстары ҚР Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігі арқылы жүргізіледі. Осы жұмыстардың негізінде жергілікті атқарушы орган өндіруге арналған лицензияны беру және рәсімдеу жұмыстарын атқарады.

27.12.2017 жылғы ҚР «Жер қойнауы және жер қойнауын пайдалану туралы» кодексінің 25-бабында елді мекендер жерлерінің аумағында және оларға бір мың метр қашықтықта іргелес жатқан аумақтарда жер қойнауын пайдалану жөніндегі операциялар жүргізуге тиым салынады делінген (Бұл бапты қадағалайтын қай министрлікке келсек, қазіргі уақытта «Жер қойнауы және жер қойнауын пайдалану туралы» Қазақстан Республикасының Кодексінің 65-бабының 2) тармақшасымен 67-бабының 1 бөлігінде көзделген нормалар бір-біріне қарама-қайшы болуы себепті НҚА айқындалмаған және мемлекеттік тілдегі және орыс тілдегі Кодекс баптарының бір тектілігі (аутентичность) сақталмаған).

Жалпы, пайдалы қатты қазбаларды, көмірсутектер және уранды барлау және өндіру бойынша, қазіргі кезде бірнеше орталық атқарушы органдардың функцияларында қарастырылған.

Атап айтқанда, Қазақстан Республикасының Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігі, Қазақстан Республикасының Энергетика министрлігі, Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігі және жергілікті атқарушы органдар.

Сонымен қатар мемлекеттік бақылауда жер қойнауын пайдалану жөніндегі операциялар жүргізу кезінде Қазақстан Республикасының жер қойнауы және жер қойнауын пайдалану туралы заңнамасы талаптарының сақталуын мемлекеттік бақылауды мемлекеттік органдар өз құзыреттеріне сәйкес мынадай салаларда:

1) жер қойнауын зерттеу және пайдалану саласында;

2) көмірсутектер және уран өндіру бойынша жер қойнауын пайдалану жөніндегі операцияларды жүргізу саласында жүзеге асырады делінген (67-бап «Жер қойнауы және жер қойнауын пайдалану туралы» Қазақстан Республикасының Кодексі).

Салалас қызмет түрлері бір органда кешенді қаралмағандықтан немесе бір органда шоғырланбауына байланысты, функциялар, заңды іске асыру ресімдеу және қадағалау әртүрлі жолмен жүргізілуі себепті жүйеленбеген, яғни Қазақстан Республикасының экология, геология және табиғи ресурстар министрлігінің «Геология комитеті» республикалық мемлекеттік мекемесі мемлекеттік геологиялық зерделеу, минералдық-шикізат базасын өндіру, жер қойнауын ұтымды және кешенді пайдалану, жер қойнауын мемлекеттік басқару салаларындағы Министрліктің стратегиялық функцияларын орындауға қатысатын Қазақстан Республикасы Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігінің ведомствосы болуына орай, жоғарыда келтірілген пайдалы қатты қазбаларды, көмірсутектер және уранды барлау бойынша функцияларды осы органға бере отырып, жүйелендіру қажет деп пайымдаймын. Себебі мемлекеттік жер қойнауы қорын басқару бағдарламасы бірыңғай операторы «Геология комитеті» болып табылады.

Ал, қатты пайдалану қазбалары (оның ішінде кең таралған пайдалы қазбалар) өндіру бойынша жұмыстарды, қолданыстағы заңнамаға тиісті өзгерістер мен толықтырулар енгізе отырып жергілікті атқарушы органдарда қалуы тиіс.

Осыған орай келесідей ұсыныстармен пікірлер енгізу қажет деп ойлаймын:

- «Жер қойнауы және жер қойнауын пайдалану туралы» Қазақстан Республикасының Кодексінің 25-бабындағы 1 тармақтың 2) тармақшасындағы елді мекендер жерлерінің аумағында және оларға бір мың метр қашықтықта іргелес жатқан аумақтарда сөйлемдегі, бір мың метр қашықтықта сөздерін елді мекен шекарасынан 5 мың метр қашықтықта сөзімен ауыстыра отырып қабылдануы қажет (Маңғыстау облысы әкімдігімен Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігінің келісіп бекітілген Маңғыстау облысының экологиялық мәселелерін кешенді шешу бойынша жол картасының 3 тармағы негізінде).

- «Жер қойнауы және жер қойнауын пайдалану туралы» Қазақстан Республикасының Кодексінің 65-бабының 2) тармақшасымен 67-бабының 1 бөлігінде көзделген нормалар бір-біріне қарама-қайшы болуы себепті НҚА айқындалмаған және мемлекеттік тілдегі және орыс тілдегі Кодекс баптарының бір тектілігін (аутентичность) сәйкестендіру қажет.

Себебі, жергілікті атқарушы органның (кең таралған пайдалы қазбалар бойынша келісімшарт және лицензия тараптары) жалпы құзіретінде кәсіпкерлік кодекстің талаптарына сәйкес бақылау қадағалау және айыппұл салу көзделмегендіктен Геология комитетіне қарасты «Ақтөбе қаласындағы Қазақстан Республикасы Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігі Геология комитетінің «Батысқазжерқойнауы» Батыс Қазақстан өңіраралық геология және жер қойнауын пайдалану департаменті» мемлекеттік мекемесі Атырау, Маңғыстау, Ақтөбе және Батыс Қазақстан аумақтарында мемлекеттік геологиялық зерделеу, минералдық-шикізат базасын өндіру, жер қойнауын ұтымды және кешенді пайдалану, жер қойнауын пайдалануды мемлекеттік басқару салаларында қызметтерді жүзеге асыратын «Қазақстан Республикасы экология, геология және табиғи ресурстар

министрлігі Геология комитеті» мемлекеттік мекемесінің аумақтық бөлімшелеріне жүктелуі тиіс.

- 27-тарауға. Пайдалы қатты қазбаларды барлау және пайдалы қатты қазбаларды барлауға арналған лицензия бойынша оның иесінің пайдалы қатты қазбалар кен орындарын іздестіруді және одан әрі өндіру үшін олардың ресурстарын және қорларын бағалауды қамтитын пайдалы қатты қазбаларды барлау жөніндегі операцияларды жүргізу мақсатында жер қойнауы учаскесін пайдалануға құқық рәсімдер алдында міндетті түрде жергілікті атқарушы органның елді мекен шекарасынан болашақ пайдалы қатты қазбаларды өндіру учаскесінің орналаспайтындығы немесе оның елді мекен шекарасынан тыс жерде орналастындығы туралы анықтама берілуі тиіс.

Әдебиеттер тізімі

1. «Қазақстан Республикасының Конституциясы» 1995 жылы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды;
2. Қазақстан Республикасының «Жер кодексі» 2003 жылғы 20 маусымдағы N 442 Кодексі;
3. Қазақстан Республикасының «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» 2014 жылғы 5 шілдедегі № 235-V ҚРЗ;
4. Қазақстан Республикасының «Жер қойнауы және жер қойнауын пайдалану туралы» 2017 жылғы 27 желтоқсандағы № 125-VI ҚРЗ;
5. «Мемлекеттік көрсетілетін қызметтер тізілімін бекіту туралы» Қазақстан Республикасының Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрінің м.а. 2020 жылғы 31 қаңтардағы № 39/НҚ бұйрығы;
6. <https://www.gov.kz/memleket/entities/mangystau-uzo?lang=kk>

Жастар саясатын мемлекеттік қолдау

З.А.Ескерова¹, С.Б.Жеңісбай²

¹Менеджмент кафедрасының аға оқытушысы, э.ғ.м

²«Мемлекеттік және жергілікті басқару» мамандығы бойынша 4 курс студенті
zamirra_e@mail.ru, zhenisbais@mail.ru

^{1,2} академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ.

Түйіндеме: Жастар мемлекеттің негізгі қозғаушы күші, құнды стратегиялық және кадрлық ресурсы ретінде анықталынады. Жастардың жаһандық трендтерді есепке ала отырып, бәсекеге қабілетті болуына алып келетін идеялар мен мүмкіндіктерді пайдалана отырып, жастардың мәселелері және оны шешудегі мемлекеттік қолдау шаралары көрсетілген. Жалпы, мақалада жастар саясаты мемлекеттік басқару жүйесінің дамытудағы маңызды құраушысы ретінде қарастырылды.

Кілт сөздер: жастар, жастар саясаты, жастар мәселесі, мемлекет, мемлекеттік басқару, мемлекеттік қолдау

Еліміздің тарихында жаңа кезең басталды – Қазақстан тәуелсіздік алғалы 30 жылдай уақыт өтті. Осы кезеңде елдің экономикалық және қоғамдық-саяси салаларында елеулі өзгерістер болды, оған дәлел ретінде жастар саясатындағы ауқымды реформалар болып табылады.

Кез-келген елдің болашағы – ол жастар екенін бізге мәлім. Өйткені олар мемлекеттің негізгі қозғаушы күші, құнды стратегиялық және кадрлық ресурсы ретінде анықталынады.